

ՆՈՐ-ԲԱՅԱԶԷՏԻ ԳԱԽԱՌ

Ե. ԼԱՅՈՅԵԱՆԸ

(Ըմբողջ աշխատութիւնը 600 երեսից բաղկացած Նուիրում է Մեծ. պ.
Եղէքսանդր Մելիք-Եղարեանին)

Հ Ա Ն Ա Տ Բ *

ԼԵՌՆԵՐԻ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ

Գեղարքունիքի գրեթէ բոլոր նշանաւոր լեռների վրայ կան ուխտատեղիներ, որոնցից միքանիսը պաշտում են անխտիր ամբողջ ազգաբնակչութիւնից: Այսպիսի ուխտատեղիներից ամենանշանաւորը Արզրլլասար կամ Աղմաղան լեռան (9332') գագաթին գտնուած փոքրիկ մատունն է, ուր քրիստոնէականն ոչ մի նշոյլ չկայ, ոչ էլ մի այլ կրօնի վերաբերեալ մի որ և է նշան: Շատ ուշատ հաւանական է, որ հրաբխային այս լեռուը իւր ձագառաձև բերնի փոքրիկ լճակով հրկար դարերի ընթացքում պաշտուելով՝ նուիրական է մնացել և՛ այժմեան ազգաբնակչութեան: Գլխաւորապէս վարդապետին և ընդհանրապէս տօն օրերին թէ հայ, թէ թուրք և թէ քուրդ խաշնարածներ իրենց խաշներով բարձրանում են այս լեռան գագաթը, լողանում և լողացնում իրենց անասուններին այս լճակի մէջ, մատաղներ մօրթում և աղօթում մի փոքրիկ մատրան մէջ, որ վերջին դարիս մի հասարակ շէնք է, կառուցուած իբր Արզրլլաս անուն մի տաճկի գերեզմանի վրայ, որի մասին թուրքերը պատմում են, թէ քրիստոնէականներից նահատակուած մի բարեպաշտ մահմեդական է եղել, իսկ հայերը ասում են, թէ մի թուրք տղայ է եղել, որ հայ խաշնարածների յորդորմամբ կամեցել է քրիստոնէութիւն ընդունել և քահանայ չգտնելով այդ խաշնարածներից մկրտուել է լեռան գագաթի լճակում: Բայց երբ ծնողները իմացել են, խփել սպանել են նրան նոյն լեռան գագաթին, ուր այժմ իբր թաղուած է:

Ջ Ր Ի Պ Ա Շ Տ Ա Մ Ո Ւ Ն Ք

Նախկին ջրապաշտութեան հետքերից այս գաւառում նկատելի են հետևեալները.—

*) Իմ խնդրով նիւթեր հաւաքել են նաև պ. պ. Վ. և Լ. Պետրոսեանները:

**) Տես Ազգ. Հանդ. XIII—XVI գրքեր.

Նոր-Բայազէտի մօտի ս. Թովանէն կոչուած կռապաշտական ուխտատեղու ներքե զանուոյ կրկաթա-ալկալեան աղբիւրը ևս սուրբ է համարուամ Սա սաստիկ բարակ է և, բնականաբար, իսկոյն ծծուում է գետնից, սակայն ժողովուրդը բացատրում է, թէ ջուրը ծորակից գետին ընկնելուն պէս՝ «համբառնում է երկինք»։ Այս աղբիւրի մօտ խնկով ու մոմով, շատ անգամ էլ աքաղաղով ուխտ են գալիս այ). բորտներն ու կաշու այլ հիւանդութիւններ ունեցողները, որոնք սափորով ածում են այդ ջրից իրենց վրայ, և կամ լողանում այդ աղբրի տակ շինուած աւաղանում, ոմանք էլ լոկ խմում են այդ ջրից։ Բ). Սակաւակաթ կանայք մոմեր վառելով աղբրի առջև՝ քսում են այդ ջրից իրենց ստինքներին։ Գ). Երբ արտերին ֆնատում են մկները կամ մորեխները, տանում են այս ջրից և սրսկում արտերի վերայ։ Դ). Հիւանդ անասուններին ևս բերում այս աղբիւրի ջրից խմացնում են, որ առողջանան. նաև սակաւակաթ կողբի ծծերն այս ջրով լուանում են՝ որ կաթն առատանայ։ Ե). Շատերն էլ այս ջրից տանում ածում են խնոցու մէջ, որպէսզի աւելի մեծ քանակութեամբ կարագ ստանան։

Պատմում են, թէ այս ջրի մէջ թքողը կուրացել է, սրան հայհոյողի բերանը ծուռել է։

Նոր-Բայազէտ քաղաքի մէջ յայտնի է Փոստոյի աղբիւրը, (ծծաբային ջուր է), որ այսպէս է կոչուում Փոստայենց տան հանդէպ գտնուելու պատճառով։ Սրա վրայ նոյն իսկ մի փոքրիկ մատուռ է շինուած։ Սրա կատարած հրաշագործութիւններից ուշագրաւ է այն, որ սրանից 10—12 տարի առաջ Քօթէ Դատէի Գէվոյի տղան, որ վեց ամսից ի վեր պապանձուած էր, երբ գալիս է այս աղբրի ջրից խմում՝ անմիջապէս լեզուն բացւում է։

Ո՛չ պակաս զօրաւոր է համարւում նաև Փաշաքենտ գիւղի Կամնաղբիւրը՝ որը մասնաւորապէս օգնում է սակաւակաթ կանանց։ Այսպիսի կանայք թխում են ալնի (անալի) կլոճ (բաղարջ) և երկու մոմ վերցրած գալիս այս աղբիւրը՝ ուխտ։ Վառելով մոմերն աղբիւրի առջև, նրանք վեցական պատառ կլոճ են ուտում, եօթներորդը դնում աղբրի գլխին և եօթական սփ այդ ջրից խմում։

Նշանաւոր է նաև Քիւսաճըզ գիւղից 3 կիլոմետր հեռաւորութեան վրայ գտնուող «Կանանչ աղբիւրը», որը երբ քիւսաճըզդիւները ջուր չուենալու պատճառով կամեցան իրենց գիւղը բերել՝ «չընդունեց» և կտրուեց, բայց երբ սրանք յետ կացան իրենց այդ մտադրութիւնից և զզջացին ու աղօթեցին, նորից սկսեց բղխել։

Ուխտաւորներ պակաս չեն նաև Դալիդարդաշի մօտ Գոռի ձորում գտնուած սուրբ աղբիւրից։